

LIKWIDACJA BARIER W KOMUNIKOWANIU SIĘ MŁODZIEŻY I DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH

STOWARZYSZENIE REHABILITACYJNE CENTRUM ROZWOJU POROZUMIEWANIA W KWIDZYNIE

Stowarzyszenie Rehabilitacyjne Centrum Rozwoju Porozumiewania powstało w końcu lat dziewięćdziesiątych siłą zaangażowania profesjonalistów pracujących z dziećmi niepełnosprawnymi. Misją organizacji jest niesienie profesjonalnej pomocy dzieciom i dorosłym osobom niemówiącym oraz rozwijanie i popularyzacja metod komunikacji wspomagającej i alternatywnej (AAC) w Polsce. Jej działalność obejmuje: popularyzację wiedzy i doświadczeń dotyczących metod komunikacji wspomagającej poprzez publikacje i szkolenia, konsultacje dla osób niemówiących, tworzenie programów terapeutycznych dla osób niemówiących oraz sprzedaż urządzeń i pomocy do porozumiewania się we współpracy z HARPO. W 2007 roku Stowarzyszenie powołało Niepubliczną Poradnię Psychologiczno - Pedagogiczną w Kwidzynie.

Misja stowarzyszenia

Misją Stowarzyszenia Rehabilitacyjne Centrum Rozwoju Porozumiewania jest niesienie pomocy dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej ze złożonymi trudnościami komunikacyjnymi oraz rozwijanie i popularyzacja metod komunikacji wspomagającej i alternatywnej środowisku lokalnym i w Polsce. Działalność Stowarzyszenia dostarczyła wielu dowodów dużej dynamiki rozwoju oraz wysokiej profesjonalności usług na rzecz niepełnosprawnych dzieci. Stowarzyszenie realizuje swój program przez organizowanie wielospecjalistycznych konsultacji, terapii dzieci z ciężkimi zaburzeniami komunikacji, szkoleń dla rodziców, wolontariuszy i specjalistów z całej Polski, seminariów i konferencji, turnusów rehabilitacyjnych oraz działań integracyjnych. Stowarzyszenie jest uznanym i cenionym w Polsce miejscem, gdzie zgłaszają się po pomoc rodzice oraz nauczyciele pracujący z dziećmi niepełnosprawnymi. To jedyne miejsce w województwie, w którym prowadzi się wielospecjalistyczne konsultacje. Unikalność działań, ich potrzeba oraz osiągnane efekty zostały pozytywnie ocenione przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Szkolenia i warsztaty

Cykl szkoleń z zakresu wspomagających i alternatywnych sposobów porozumiewania się opartych na metodzie aktywizacji i superwizji, prowadzonych przez dr Magdalenę Grycman, adresowany jest do osób pragnących wykorzystywać w swojej pracy metody komunikacji alternatywnej i wspomagającej - logopedów, terapeutów, pedagogów, nauczycieli i innych osób pracujących z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi z ciężkimi zaburzeniami porozumiewania się: upośledzeniem umysłowym (od głębokiego do lekkiego), mózgowym porażeniem dziecięcym, autyzmem, zespołami genetycznymi, opóźnionym rozwojem mowy (afazja, opóźnienie psychoruchowe, uszkodzenia aparatu artykulacyjnego, fonacyjnego lub oddechowego i in.), w stanach po uszkodzeniu mózgu w wyniku wypadków, wylewów i zatorów, niepełnosprawnością sprzężoną. Szkolenie można zakończyć na każdym jego etapie i w dowolnie wybranym przez siebie terminie. Po ukończeniu każdego etapu uczestnik otrzymuje zaświadczenie o jego ukończeniu. Natomiast odbycie cyklu szkoleniowego wraz z częścią superwizyjną wiąże się z uzyskaniem rekomendacji.

Władze Stowarzyszenia

Emilia Donajska - prezes
Elżbieta Kwiatkowska - wiceprezes
Marta Press-Marczyk - sekretarz
Marcin Koplin - skarbnik

Stowarzyszenie Rehabilitacyjne Centrum Rozwoju Porozumiewania
ul. Kołłątaja 4 w Kwidzynie
Tel./faks 55 261 80 30, e-mail: aac@aac.pl
www.aac.netidea.pl
sklep internetowy: www.aac.netidea.pl

Wspomaganie umiejętności porozumiewania się - likwidacja barier w komunikowaniu

Program „Wspomaganie umiejętności porozumiewania się - likwidacja barier w komunikowaniu się dzieci i młodzieży niepełnosprawnych lub zagrożonych niepełnosprawnością i ich rodziców z terenu powiatu kwidzyńskiego” adresowany jest do niepełnosprawnych dzieci od urodzenia do 18 roku życia, dzieci zagrożonych niepełnosprawnością, które posiadają skierowanie na rehabilitację leczniczą oraz niepełnosprawnej młodzieży do 25 roku życia, posiadających orzeczenie o potrzebie

kształcenia specjalnego. Program realizowany jest od 2012 roku. Zawiera także specjalny pakiet usług dla najbardziej potrzebujących dzieci. Do rąk dzieci, młodzieży i ich rodziców trafiają specjalne opracowania, materiały oraz pomoce terapeutyczne i rehabilitacyjne. Specjaliści stowarzyszenia obejmują uczestników projektu specjalnymi programami i udzielają wielu instruktaży w jaki sposób wykorzystać wszystkie pomoce. W ramach programu można także wypożyczać sprzęt. Rodzice mogą liczyć między innymi na doradztwo oraz materiały dotyczące doboru specjalistycznego sprzętu rehabilitacyjnego, pomocy terapeutycznych i edukacyjnych czy też pracy z dzieckiem w domu. Pomoc obejmuje również dostosowanie i konfigurację sprzętu, w tym komputera ze specjalistycznym oprogramowaniem oraz doradztwo w zakresie doboru placówki dla dziecka, a także przygotowanie do podjęcia edukacji. Ważnym elementem projektu jest wypracowanie systemu zaspakajania specjalnych, unikatowych potrzeb komunikacyjnych dzieci niepełnosprawnych i ich rodzin oraz wspomaganie złożonego procesu terapii, rehabilitacji i edukacji.

kształcenia specjalnego. Program realizowany jest od 2012 roku. Zawiera także specjalny pakiet usług dla najbardziej potrzebujących dzieci. Do rąk dzieci, młodzieży i ich rodziców trafiają specjalne opracowania, materiały oraz pomoce terapeutyczne i rehabilitacyjne. Specjaliści stowarzyszenia obejmują uczestników projektu specjalnymi programami i udzielają wielu instruktaży w jaki sposób wykorzystać wszystkie pomoce. W ramach programu można także wypożyczać sprzęt. Rodzice mogą liczyć między innymi na doradztwo oraz materiały dotyczące doboru specjalistycznego sprzętu rehabilitacyjnego, pomocy terapeutycznych i edukacyjnych czy też pracy z dzieckiem w domu. Pomoc obejmuje również dostosowanie i konfigurację sprzętu, w tym komputera ze specjalistycznym oprogramowaniem oraz doradztwo w zakresie doboru placówki dla dziecka, a także przygotowanie do podjęcia edukacji. Ważnym elementem projektu jest wypracowanie systemu zaspakajania specjalnych, unikatowych potrzeb komunikacyjnych dzieci niepełnosprawnych i ich rodzin oraz wspomaganie złożonego procesu terapii, rehabilitacji i edukacji.

Wielospecjalistyczne zajęcia

Wielospecjalistyczne zajęcia terapeutyczne prowadzą, w zależności od potrzeb, specjaliści: psycholog, logopeda, pedagog, terapeuta zajęciowy i rehabilitant. W zajęciach bierze udział także informatyk, który na bieżąco przygotowuje specjalne programy wspomagające proces rehabilitacji. Zajęcia są superwizowane przez dwóch specjalistów z zakresu komunikacji wspomagającej i alternatywnej.

Dzieciom objętych indywidualnymi programami, zapewniany jest odpowiedni, często bardzo kosztowny sprzęt, który można wypożyczyć oraz materiały do pracy w środowisku domowym. W ramach programu zapewniane jest też doradztwo i konsultacje, dotyczące realizowanych programów i pomocy komunikacyjnych. Oferowana jest pomoc w załatwieniu różnych spraw związanych z niepełnosprawnością dziecka, jak np. dobór odpowiedniego obuwia, siedziska, sprzętu terapeutycznego czy rehabilitacyjnego.

Stowarzyszenie uzyskało na realizację programu dotację, w wyniku konkursu, ogłoszonego przez Starostwo Powiatowe w Kwidzynie.

Program dla dzieci i młodzieży

- Rozwijanie umiejętności komunikacyjnych dzieci z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się.
- Ograniczanie barier komunikacyjnych w środowisku rodzinnym dzieci z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się.
- Zwiększenie profesjonalności i efektywności oddziaływań terapeutycznych realizowanych na rzecz dzieci z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się.
- Zmniejszenie izolacji społecznej dzieci z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się i ich rodzin.
- Zwiększenie skuteczności prowadzonej rehabilitacji i terapii dzieci niepełnosprawnych lub zagrożonych niepełnosprawnością poprzez opracowanie indywidualnych programów do zajęć w środowisku domowym, doradztwo i dostosowanie specjalistycznego sprzętu i oprogramowania do wspomaganie procesu terapii i rehabilitacji w domu, zapewnienie dostępu do sprzętu i pomocy do wspomaganie procesu terapii i rehabilitacji dzieci, konsultacje wielospecjalistyczne, które są supervizowane przez dwóch specjalistów z zakresu komunikacji wspomagającej i alternatywnej oraz wdrażanie strategii komunikacyjnych oraz szczegółowego, wielospecjalistycznego i kompleksowego programu rozwoju kompetencji komunikacyjnych dziecka przez instytucje współpracujące.
- Zwiększenie szans dziecka z niepełnosprawnością lub zagrożonego niepełnosprawnością, w tym dzieci z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się, na możliwie niezależne korzystanie z edukacji i uczestnictwo z życiem społecznym.
- Pomoc dziecku w budowaniu trwałych więzi z najbliższymi osobami w oparciu o efektywne strategie komunikacyjne oraz w stopniowym osiąganiu coraz większej autonomii.
- Systematyczne dążenie do poprawy jakości życia dziecka pomimo występującej niepełnosprawności poprzez zmniejszanie barier komunikacyjnych.

Projekt przyczynia się do podniesienia jakości życia dzieci niepełnosprawnych i zagrożonych niepełnosprawnością, pogłębi integrację społeczną oraz zostaną zmniejszone społeczne bariery dostępu. Każde dziecko niepełnosprawne i zagrożone niepełnosprawnością niezależnie od płci, wyznania i pochodzenia otrzyma wsparcie. Stwarza nowe możliwości aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz oddziałuje na ważne dla niepełnosprawnego dziecka środowiska tj. rodzina, nauczyciele i terapeuci. Zasady dobrego zarządzania zostały uwzględnione na każdym etapie realizacji.

Wsparcie dla rodziców

- Zwiększenie świadomości i umiejętności rodziców w zakresie strategii porozumiewania się z dzieckiem z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się.
- Zwiększenie umiejętności rodziców w zakresie rozwijania umiejętności porozumiewania się dzieci z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się i tym samym ograniczania barier w komunikowaniu się.
- Zwiększenie świadomości i umiejętności rodziców w zakresie, właściwej pielęgnacji, postaw wychowawczych, sposobu spędzania czasu itp. adekwatnie do specjalnych potrzeb dzieci niepełnosprawnych lub zagrożonych niepełnosprawnością.
- Zwiększenie świadomości rodziców w zakresie dostępnych dla nich sposobów wsparcia.
- Pomoc rodzicom w osiągnięciu poczucia kompetencji rodzicielskich i satysfakcji w procesie wychowania dzieci niepełnosprawnych lub zagrożonych niepełnosprawnością.
- Rozwijanie poczucia przynależności do szerszej grupy rodziców dzieci niepełnosprawnych, dystansu do swojej sytuacji oraz aktywnej postawy życiowej.
- Ograniczenie poczucia izolacji społecznej rodziców i samotności w borykaniu się z trudami wychowywania dziecka z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się.

Praktyczne rozwiązania

Działania w ramach projektu są konsekwencją praktycznych rozwiązań realizowanych od kilku lat. Pilotażowo od 2004 roku Samodzielny Publiczny Ośrodek Terapii i Rehabilitacji dla Dzieci realizował działania ujęte w projekcie, jako usługi ponadstandardowe. Miasto Kwidzyn i gminy powiatu kwidzyńskiego finansowały je w ramach dotacji podmiotowej dla dzieci uczęszczających do SPOTiR. Na przełomie lat 2004 - 2011 liczba dzieci niepełnosprawnych i zagrożonych niepełnosprawnością korzystających z tej formy usług miała tendencję wzrostową. W pierwszych latach, z tych usług w ciągu każdego roku korzystało około 350 dzieci. W 2012 roku w programie „Likwidacja barier w komunikowaniu się dzieci i młodzieży niepełnosprawnych lub zagrożonych niepełnosprawnością i ich rodziców z terenu powiatu kwidzyńskiego”, liczba ta wyniosła już 462. W 2013, w ramach programu „Wspomaganie umiejętności porozumiewania się - likwidacja barier w komunikowaniu się dzieci i młodzieży niepełnosprawnych lub zagrożonych niepełnosprawnością i ich rodziców z terenu powiatu kwidzyńskiego”, objęto opieką 364 dzieci ze złożonymi trudnościami w komunikowaniu się. W 2014 roku zrealizowano usługi dla 299 beneficjentów.

Bardzo ważne było zorganizowanie w 2013 roku 20 spotkań superwizyjnych, dla 20 dzieci z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się. W 2014 r. odbyło się 27 spotkań superwizyjnych, dla 27 dzieci z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się z miast i gmin powiatu kwidzyńskiego. Podczas spotkań opracowano i wdrożono ujednolicony, wspólnie opracowany program, dotyczący rozwoju kompetencji komunikacyjnych dziecka niepełnosprawnego z uwzględnieniem możliwości psychoruchowych. Dla dzieci opracowano strategię, programy i pomoce komunikacyjne, oparte na wysokiej technologii.

Projekt jest prowadzony dwuzadaniowo. W zadaniu pierwszym opieką objętych zostanie 30 dzieci z ciężkimi zaburzeniami w porozumiewaniu się z miast i gmin powiatu kwidzyńskiego. Dla nich prowadzone będą wielospecjalistyczne zajęcia terapeutyczne przez 10 specjalistów, w zależności od potrzeb (psycholog, logopeda, pedagog, terapeuta zajęciowy, rehabilitant, informatyk), które będą superwizowane przez dwóch specjalistów z zakresu komunikacji wspomagającej i alternatywnej. W zadaniu drugim nie można jednoznacznie określić ostatecznej liczby beneficjentów projektu, ponieważ zależna będzie ona od indywidualnych potrzeb jego uczestników. Autorzy programu zakładają, że będzie to od 300 do 400 osób, posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego oraz aktualne skierowanie na rehabilitację leczniczą. Założenie to opiera się na doświadczeniu zdobytym przy realizacji projektów w ostatnich trzech latach.

Realizacja projektu uwzględnia przede wszystkim potrzeby dziecka niepełnosprawnego i zagrożonego niepełnosprawnością, ale także potrzeby jego rodziny, które nie są w wystarczającym stopniu zaspokajane przez instytucje funkcjonujące w powiecie kwidzyńskim. Potrzeby te zostały zidentyfikowane poprzez analizę problemów z jakimi zgłaszali i zgłaszają się rodzice dzieci niepełnosprawnych z całego powiatu korzystający na co dzień z terapii i rehabilitacji w Samodzielnym Publicznym Ośrodku Terapii i Rehabilitacji dla Dzieci w Kwidzynie i Niepublicznej Poradni Psychologiczno - Pedagogicznej.

Działania ujęte w projekcie przynoszą konkretne korzyści w funkcjonowaniu dzieci ze złożonymi trudnościami w komunikacji, dostarczają im wiele praktycznych pomocy do porozumiewania się. Wprowadzają efektywne strategie komunikacyjne w życie ważnych dla dziecka środowisk oraz dostarczają nowych doświadczeń społecznych. Zapewniają także ich rodzicom, terapeutom i nauczycielom dostęp do materiałów ukierunkowujących i wspomagających proces nauki i terapii o strategię usprawniające sposoby komunikowania się z dzieckiem. Rodzice dzieci zdobywają dobrą wiedzę i doświadczenie, dotyczące porozumiewania się, wychowania, pielęgnacji i usprawniania dziecka w domu. Poprawi się ich postrzeganie siebie w odniesieniu do środowiska społecznego.

Pomoc w komunikowaniu

Stowarzyszenie jako pierwsze zaadaptowało na polskie warunki bibliotekę symboli do specjalistycznego oprogramowania Boardmaker & Speaking Dynamically Pro i wprowadziło program na rynek Polski. Jest on unikalną pomocą do pracy z osobami niepełnosprawnymi, mającymi problem w komunikowaniu się. Wiele szkół, ośrodków i indywidualnych użytkowników korzysta z jego możliwości. Oprogramowanie to umożliwia tworzenie dynamicznych i papierowych pomocy do komunikacji. Przygotowanie takich pomocy wymaga jednak wiele czasu i doświadczenia w jego stosowaniu. Stowarzyszenie prowadzi działalność wydawniczą, zajmuje się dystrybucją pomocy AAC, współpracuje z organizacjami zajmującymi się problematyką porozumiewania się.

Wyjście z izolacji

Raporty z badań ankietowych, przeprowadzonych w roku 2012, 2013 i 2014 ukazały wysoką jakość i przydatność działań prowadzonych w ramach projektu, co potwierdziło dobrą identyfikację potrzeb beneficjentów. 100% badanych stwierdziło, że należy kontynuować realizację projektu. Zidentyfikowane potrzeby dzieci niepełnosprawnych, ze złożonymi trudnościami w komunikowaniu się dotyczą rozwijania umiejętności porozumiewania się, przekraczania barier komunikacyjnych oraz barier społecznych oraz likwidowania tym samym izolacji społecznej osób z trudnościami komunikacyjnymi. Dzieci niemówiące niepełnosprawne, porozumiewają się z otoczeniem w bardzo ograniczonym zakresie, co powoduje, że są bardzo zależne od opiekunów. Mają niskie umiejętności komunikacyjne, nikłe doświadczenia w porozumiewaniu się oraz strategie komunikacyjne zrozumiałe tylko dla rodziców/opiekunów. Najczęściej nie korzystają z pomocy komunikacyjnych oraz sprzętu do porozumiewania się. Często więc w środowisku bliskim i dalszym np. przedszkola, szkoły, placówki lecznicze i inne urzędy oraz w miejscach użyteczności publicznej są nierozumiane i traktowane gorzej niż nich rówieśnicy. Rodzice dzieci dotkliwie odczuwają dyskryminację swoich pociech i często również wycofują się z życia społecznego i nierzadko zawodowego (matki).

W roku 2010 powstała nowa strona internetowa stowarzyszenia www.aac.netidea.pl, na której prezentowane są publikacje, pomoce oparte na niskiej i wysokiej technologii, specjalistyczne oprogramowanie komputerowe dla dzieci niepełnosprawnych niemówiących. Na stronie internetowej zaprezentowano również fragmenty badań naukowych prowadzonych przez dr Magdalenę Grycman - jednego z członków Stowarzyszenia, pod kierunkiem prof. dr hab. Romana Ossowskiego, przedstawionych w rozprawie doktorskiej „Wpływ AAC na efektywność porozumiewania się dzieci i młodzieży niemówiących”, wspartej grantem ministerialnym 34 „Konkursu projektów badawczych własnych promotorskich”. W 2013 roku strona internetowa została zmodernizowana, poprzez wprowadzenie nowych zakładki, dotyczących aktualności, wydarzeń i rekomendacji. Ponadto na stronie stowarzyszenia powstała zakładka zawierająca filmy z opiniami dotyczącymi działalności stowarzyszenia, a w szczególności superwizji prowadzonych przez dr Magdalenę Grycman.

Ważnym aspektem efektywności projektu jest zapewnienie dodatkowych działań, które nie są objęte standardem resortu zdrowia i edukacji, a które mają wpływ na jakość życia i poprawę funkcjonowania dziecka w jego środowisku. Potrzeba jego realizacji wynika z wieloletnich doświadczeń i aktywnego funkcjonowania realizatorów tego zadania publicznego w środowisku rodzin osób niepełnosprawnych i ich samych. Istotnym jego skutkiem jest stworzenie w powiecie kwidzyńskim systemu wspomagającego terapię i rehabilitację dziecka niepełnosprawnego i zagrożonego niepełnosprawnością również z ciężkimi zaburzeniami w komunikowaniu się.

Istotnym przesłaniem programu jest zapewnienie dostępu do wiedzy specjalistycznej oraz dobrych praktycznych rozwiązań, realizowanych podczas wieloprofilowych zajęć, a następnie wykorzystywanych w domu dziecka niepełnosprawnego i zagrożonego niepełnosprawnością. Istotny jest dostęp do programów terapeutycznych oraz pomocniczego sprzętu w tym: komunikacyjnego, terapeutycznego i rehabilitacyjnego, a także doradztwo w doborze specjalistycznego sprzętu potrzebnego osobie niepełnosprawnej. Dodatkowymi korzyściami, płynącymi z realizacji zadania, jest również zmiana postaw społecznych wobec niepełnosprawności w lokalnym środowisku.

Stowarzyszenie, za pośrednictwem strony internetowej www.aac.netidea.pl, prowadzi działalność związaną z dystrybucją urządzeń opartych na niskiej i wysokiej technologii oraz specjalistycznego oprogramowania dla osób niepełnosprawnych.

Osoby realizujące zadanie mają wieloletnie doświadczenie w prowadzeniu wieloprofilowej terapii i rehabilitacji dzieci oraz w opracowywaniu pomocy i urządzeń specjalistycznych, wspomagających ich niezależność. Wszystkie osoby zaangażowane w realizację projektu były realizatorami wielu działań na rzecz osób niepełnosprawnych oraz posiadają kierunkowe wykształcenie.

Pierwsza w Polsce wypożyczalnia

Stowarzyszenie Rehabilitacyjne Centrum Rozwoju Porozumiewania, wzorując się na standardach zachodnich, dzięki pomocy Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz władz miasta Kwidzyna, powołało pierwszą w Polsce wypożyczalnię specjalistycznych peryferii komputerowych i urządzeń wspomagających porozumiewanie się. Jej zadaniem jest zabezpieczenie potrzeb dzieci niepełnosprawnych i zagrożonych niepełnosprawnością w powiecie kwidzyńskim. Specjaliści proponują do wypożyczenia takie urządzenie, które najbardziej odpowiada potrzebom komunikacyjnym użytkownika, w danym momencie i w niedalekiej przyszłości. Jeszcze niedawno osoby te były skazane na izolację i całkowitą zależność od opiekunów. Dziś, dzięki takim oddziaływaniom oraz odpowiednio dobranym i dostosowanym sprzętom pomocniczym, mogą być bardziej niezależni.

Od wielu lat stowarzyszenie propaguje wiedzę na temat komunikacji dzieci niepełnosprawnych. Poprzez wydawanie publikacji, aktywne uczestnictwo w wielu konferencjach, poświęconych temu zagadnieniu oraz wieloletnią praktykę skutecznie poszukuje dróg, umożliwiających pomoc dzieciom niepełnosprawnym i zagrożonym niepełnosprawnością w likwidowaniu barier komunikacyjnych.

Publikacje stowarzyszenia

- „Sprawdź, jak się porozumiewam” - ocena efektywności porozumiewania się dzieci niemówiących wraz z propozycjami strategii terapeutycznych”
- „Program wspomaganie kompetencji komunikacyjnych dzieci z ciężkimi zaburzeniami porozumiewania się - Jedzenie”
- „Program wspomaganie kompetencji komunikacyjnych dzieci z ciężkimi zaburzeniami porozumiewania się - Emocje”
- „Program wspomaganie kompetencji komunikacyjnych dzieci z ciężkimi zaburzeniami porozumiewania się - Ciągi czynności, gry i zabawy”
- „Porozumiewanie się z dziećmi ze złożonymi zaburzeniami komunikacji. Poradnik nie tylko dla rodziców”
- „Podręczny słownik terminów AAC (komunikacji wspomagającej i alternatywnej)”

OBSERWATOR

WYDANIE SPECJALNE
27 MAJA 2015

Dodatek bezpłatny do Kuriera Kwidzyńskiego, dotyczący problemów osób niepełnosprawnych oraz polityki społecznej. Publikację przygotowano w Warsztacie Terapii Zajęciowej w Kwidzynie, prowadzonym przez Fundację „Misericordia”, przy współpracy ze Stowarzyszeniem Rehabilitacyjnym Centrum Rozwoju Porozumiewania w Kwidzynie.

**Warsztat Terapii Zajęciowej
Górki 4 82-500 Kwidzyn
tel./faks 55 279 35 64
e-mail: wtzkwidzyn@wp.pl
www.fundacjamisericordia.pl**

Druk: Wydawnictwo Pomorskie Zakłady Graficzne im. Józefa Czyżewskiego w Tczewie